తెలంగాణకు సంబంధించి చరిత్ర రచనలు చాలా తక్కువగా ఉన్నాయి మరియు తెలంగాణ మహిళలది చాలా తక్కువ. సాంఘిక సంస్కరణ ఉద్యమాలు నేషనలిస్ట్ మరియు పెరీ తక్కువ మరియు తెలంగాణ కేవలం ఆంధ్ర ప్రాంతానికి చెందిన వాటికి మాత్రమే పరిమితమయ్యాయి. ఈ విషయంలో తెలంగాణ మహిళా చరిత్రను నమోదు చేయడానికి గణనీయమైన అధ్యయనం జరగలేదు. ఆర్టికల్‌లో ఆధునిక యుగంలో తెలంగాణ మహిళల చరిత్ర, స్త్రీల జీవన విధానం, వివిధ ఉద్యమాల్లో మహిళల భాగస్వామ్యం గురించిన వివరాలను చర్చించాము. 20వ శతాబ్దం ప్రారంభం నుంచి ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర సాధన వరకు జరిగిన మహిళా ఉద్యమాలను వివరంగా వివరించారు.

ఆధునిక యుగంలో తెలంగాణ మహిళల స్థితి

20 వ శతాబ్దంలో మహిళల స్థితి చెప్పుకోదగినది కాదు. 1935లో ఆంధ్ర మహిళా సభ అధ్యక్షురాలు జోగినెపల్లి రాధాబాయమ్మ తన అధ్యక్షోపన్యాసంలో "తెలంగాణ సమాజంలో అనేక సాంఘిక దురాచారాలు ఉన్నాయి. ఆర్థికంగా, మానసికంగా మహిళల ఎదుగుదలకు ఈ దురాచారాలు అడ్డంకిగా మారాయి. వారు స్వతంత్ర హోదాను అనుభవిస్తారనే భయంతో వారిని విద్యకు దూరంగా ఉంచారు. తెలంగాణలోని అన్ని ప్రాంతాల్లో వ్యాపించిన మరో ముఖ్యమైన సామాజిక దురాచారం బాల్యవివాహాలు. హైదరాబాద్ రాష్ట్రంలో 1911 జనాభా లెక్కల ప్రకారం మొత్తం జనాభా రెండు లక్షలు కాగా, వితంతువుల సంఖ్య 6799.

దాసి లేదా అడపాప భూస్వాముల ఇళ్ళలో ప్రబలంగా ఉన్న మరొక సామాజిక దురాచారం. భూస్వాములు తమ కుమార్తెలను లేదా సోదరీమణులను వివాహం తర్వాత అత్తవారింటికి పంపేటప్పుడు, నిమ్న కులాలకు చెందిన అవివాహిత బాలికలను కూడా వారి ఇళ్లలో పనిమనుషులుగా పంపేవారు. ఆ బాలికలను వెట్టిచాకిరిగా చేయడమే కాకుండా లైంగికంగా కూడా దోపిడీకి గురిచేశారు/జోగిని తెలంగాణలోని కరీంనగర్, మెదక్, నిజామాబాద్, మహబూబ్ నగర్ జిల్లాల్లో ఉన్న మరో దుర్మార్గపు ఆచారం. 'జోగిని' అనే నిమ్న కులానికి చెందిన మైనర్ బాలికను గ్రామ ఆహారశాలకు నైవేద్యంగా ఇచ్చి, ఆ తర్వాత భూస్వాములు, ఆలయ పూజారులు, ఇతర గ్రామాధికారులు దుర్వినియోగం చేసి లైంగిక వేధింపులకు గురిచేశారు. ఈ బాలికలకు గౌరవప్రదమైన సామాజిక హోదాను నిరాకరించారు.

ఈ కాలంలో తెలంగాణలోని కొందరు మేధావులు సామాజిక దురాచారాలను రూపుమాపేందుకు ప్రయత్నాలు ప్రారంభించారు.

- ఎం. హనుమంత రావు మొదటి నుంచి సామాజిక సంస్కరణలపై ఎక్కువ ఆసక్తి కనబరిచారు. 1901లో హైదరాబాద్‌లో శ్రీకృష్ణదేవరాయ ఆంధ్ర భాషా నిలయం స్థాపన, తెలంగాణలో గ్రంథాలయ ఉద్యమానికి నాంది పలికిన కె. లక్ష్మణరావు, ఆర్.రంగారావు, ఎన్.వెంకటరావు తదితరులు దీనికి స్థాపకులు.
- 1904లో హనుమకొండలో రాజరాజ నరేంద్ర భాషా నిలయం స్థాపించబడింది, దాని తర్వాత తెలంగాణలోని వివిధ పట్టణాలలో అనేక గ్రంథాలయాలు మరియు పఠన గదులు స్థాపించబడ్డాయి. 1912లో హనుమకొండలోని భాషా నిలయంలో ఎం. హనుమంతరావు సభ్యుడయ్యారు.
- కె.వి. రంగారావు, ఎం. హనుమంతరావు, జి బాల సరస్వతి గ్రంథాలయ ఉద్యమానికి ఎంతో కృషి చేశారు. తర్వాత కొన్ని గ్రంథాలయాలను పాఠశాలలుగా మార్చారు. పాఠశాలల్లో పాఠ్యాంశాలతో పాటు ప్రథమ చికిత్స, కుట్టడం, సంగీతం మొదలైన పాఠ్యేతర కార్యకలాపాలను కూడా ప్రవేశపెట్టారు.
- అందులో ఎం. హనుమంతరావు స్థాపించిన ఆంధ్ర బాలికా పాటశాల ఒకటి. దీని తరువాత ఆర్య సమాజం వివేక వర్ధని బాలికల పాఠశాల, బాల సరస్వతి పాఠశాల మరియు కన్యా పాఠశాలలను స్థాపించింది.
- భాగ్యరెడ్డి వర్మ స్థాపించిన ఆది హిందూ బాలికల పాఠశాల బాలికల విద్య కోసం ఎంతో కృషి చేసింది. ప్రతిభావంతులైన విద్యార్థులకు నిజాం ప్రభుత్వం స్కాలర్‌షిప్‌లను అందించింది.

మహిళా సంస్థలు

తెలంగాణలో మహిళా సంస్కర్తలపై వివిధ సామాజిక దురాచారాల ప్రభావాన్ని తగ్గించడానికి అనేక సంస్థలను ప్రారంభించి సంస్కరణల ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహించారు. 1878లో అఘోరనాథ్ ఛటోపాధ్యాయ రీడింగ్ రూమ్ మరియు లైబ్రరీతో యువకుల అభివృద్ధి సంఘాన్ని ప్రారంభించాడు. సంఘం సామాజిక, రాజకీయ అంశాలపై చర్చించేందుకు వివిధ సమావేశాలు, సమావేశాలు నిర్వహించేది. మరో సంస్కరణ ముల్లా అబ్దుల్ ఖయ్యూమ్ మహిళా విద్య కోసం పనిచేశారు.

మహిళా సంక్షేమం కోసం అనేక సంస్థలను ప్రారంభించారు. 1907లో సీతాబాయి భారత మహిళా సమాజాన్ని, యామినీ పూర్ణతిలకం 1922లో మరో మహిళా సమాఖ్య యువతీశరణాలయాన్ని, 1925లో నడింపల్లి సుందరమ్మ ఆంధ్ర సోదరి సమాజాన్ని ప్రారంభించారు. గ్రంథాలయాలను స్థాపించే సంస్థలు కూడా వయోజన విద్యా ప్రచార కేంద్రాలుగా పనిచేశాయి. మహిళల అభివృద్ధిలో వారి పాత్ర ఎంతో ఉంది.

జాతీయ ఉద్యమంలో హైదరాబాద్ మహిళల పాత్ర

ఆంధ్రలో వ్యాపించిన జాతీయోద్యమం అనతికాలంలోనే తెలంగాణ ప్రాంతానికి కూడా విస్తరించింది. 1921లో గాంధీ హైదరాబాద్ వచ్చినప్పుడు వివేకవర్ధిని పాఠశాలలో జరిగిన బహిరంగ సభలో మహిళలు పెద్ద సంఖ్యలో పాల్గొన్నారు. ప్రజల అపూర్వ స్పందన చూసిన నిజాం గస్తీ నిసాన్ 53 జారీ చేశాడు.

స్వదేశీ ఉద్యమంలో మహిళలు ఉత్సాహంగా పాల్గొన్నారు. స్వదేశీ ఉద్యమంపై డాక్టర్ అఘోరనాథ్ చటోపాధ్యాయ నివాసంలో ఉపన్యాసాలు నిర్వహించారు, అక్కడ ఆర్యసమాజ నాయకులు కేశవ్ రావు, కొరట్కర్, పండిట్ దామోదర్ సత్వాల్కర్, వామన్ నాయక్ మరియు అప్పాజీ తుల్జాపుకర్ వంటి వారు ఉద్యమం మరియు దాని డైనమిక్స్ గురించి చర్చించేవారు.

హైదరాబాద్ మహిళల కోసం ప్రేమ్ థియేటర్ లో గాంధీ, కస్తూరిబాయిలతో ప్రత్యేక సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేశారు. విదేశీ వస్తువుల బహిష్కరణ, స్వదేశీ వినియోగంపై గాంధీ చేసిన ప్రసంగం వారిపై తీవ్ర ప్రభావం చూపింది. ఖాదీ, స్వదేశీ వస్తువుల వాడకాన్ని ప్రచారం చేయడానికి గాంధీ వచ్చిన వెంటనే పద్మజా నాయుడు అధ్యక్షతన ఒక సంఘం ప్రారంభించబడింది. తిలక్ స్వరాజ్య నిధికి హైదరాబాద్ మహిళలు ఉదారంగా విరాళాలు ఇచ్చారు.

హైదరాబాద్ స్టేట్ కాంగ్రెస్ ఆధ్వర్యంలో సత్యాగ్రహ ఉద్యమంలో మహిళల భాగస్వామ్యం

బాధ్యతాయుతమైన ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేయాలన్న ప్రజల డిమాండ్‌ను నిజాం పరిపాలన ఏమాత్రం పట్టించుకోలేదు. అందుకే హైదరాబాద్‌లో ప్రజలు సత్యాగ్రహానికి పిలుపునిచ్చారు. సంగం లక్ష్మీబాయి, బద్దం ఎల్లారెడ్డి, నండూరి కృష్ణమాచారి వంటి ప్రముఖ నాయకులు ఈ ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహించారు. సంగం లక్ష్మీబాయి దుర్గాబాయి దేశ్‌ముఖ్‌తో కలిసి ఆంధ్రాలో జరిగిన జాతీయోద్యమంలో పాల్గొని జైలు శిక్షను ఎదుర్కొన్నారు. హైదరాబాద్ స్టేట్ కాంగ్రెస్, సత్యాగ్రహ ఉద్యమం 24 అక్టోబర్ 1938న ప్రారంభించబడింది. యల్లాప్రగడ సీతా కుమారి సత్యాగ్రహం చేసి జైలు శిక్ష అనుభవించారు.

క్విట్ ఇండియా ఉద్యమం

సిద్ధాంతాలతో సంబంధం లేకుండా, గాంధీ ఇచ్చిన క్విట్ ఇండియా ఉద్యమంలో పాల్గొనడానికి హైదరాబాద్ స్టేట్ కాంగ్రెస్, కమ్యూనిస్టులు మరియు ఆర్యసమాజ్ వంటి అన్ని సంస్థలు కలిసి వచ్చాయి. మహిళలు కూడా పెద్ద సంఖ్యలో పాల్గొన్నారు.

పద్మజా నాయుడు, శ్రీమతి పద్మా స్వామి, విమలాబాయి తదితర విద్యావంతులైన మహిళలు నాయకత్వం వహించారు. పద్మజా నాయుడు జైలు శిక్ష అనుభవించారు. పలువురు మహిళలు యల్లాప్రగడ సీతాకుమారి, సుమిత్రాదేవి నిర్బంధానికి గురయ్యారు.

జాయిన్ ఇండియా ఉద్యమం
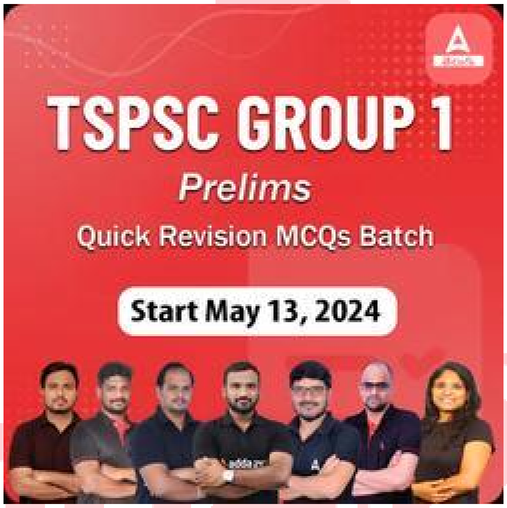
బ్రిటిష్ పాలన ముగిసిన తరువాత, నిజాం స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించాలని నిర్ణయించుకున్నాడు మరియు భారత యూనియన్‌లో చేరకూడదని నిర్ణయించుకున్నాడు. దీనికి స్పందించిన రామానంద తీర్థ నిజాం నిర్ణయానికి వ్యతిరేకంగా 1947 జులై 7వ తేదీన జాయిన్ ఇండియా డేగా పోరాటం చేయాలని నిర్ణయించుకున్నారు. హైదరాబాద్‌లోని ప్రజలు శాంతియుత భారతాన్ని పాటించాలని విజ్ఞప్తి చేసిన ఆయన, ఫ్యాక్టరీలు పనిచేయడం మానేయాలని, విద్యార్థులు పాఠశాలలు, కళాశాలలను బహిష్కరించాలని సూచించారు. 1947 ఆగస్టు 15న పెద్ద ప్రదర్శనలు జరిగాయి. నిజాం ఆదేశాలను ధిక్కరిస్తూ ప్రజలు జాతీయ జెండాను ఎగురవేశారు. పోలీసులు లాఠీఛార్జ్‌కు పాల్పడ్డారు. ఈ ఉద్యమంలో మహిళలు చురుగ్గా పాల్గొన్నారు. యశోదాబాయి, బిర్జ్ రాణి గౌడ్ జాతీయ జెండాను ఎగురవేసి అరెస్టు చేశారు. వారి తర్వాత నాలుగు బ్యాచ్‌లు మహిళలు పాల్గొన్నారు. విమలాబాయి జ్ఞాన్ కుమారి హెడా, ఉషా పంగ్రేకర్, అహల్యాబాయి లాఠీ ఛార్జ్‌ను ఎదుర్కొన్నారు లక్ష్మీ రాధా బాయి దేశ్‌ముఖ్ ఇట్కలమండిలో జాతీయ జెండాను ఎగురవేశారు. వారు తమ పోరాటాన్ని కొనసాగించారు, నిజాం 1947 నవంబర్ 30న ఇండియన్ యూనియన్‌తో నిలుపుదల ఒప్పందంపై సంతకం చేశాడు.